

ROOSENDAAL EENE PAROCHIE

1510

OVER den uitgroei van Roosendaal hangt een geheim. Wanneer, in welke omstandigheden en door welke kerkelijke overheid werd de kapel, die te Roosendaal in de middeleeuwen het middelpunt was van het godsdienstig leven, tot onafhankelijke parochiekerk verheven? Met andere woorden: Wanneer had Roosendaal zijn eersten pastoor? Men weet het niet, en de geschiedschrijvers in hun pastoorslijsten laten de zaak onbesproken. Zei zelfs DE geschiedschrijver van de parochiën van het bisdom Breda niet, dat een of andere geestelijke der parochie in-der-tijd dezen titel voor zich had opgeëischt, en dat zijn opvolgers voortbouwden op die ongerechtigheid!

Immers zoowat vanaf het begin van de 16de eeuw worden de rectoren van de kapel van Roosendaal *pastoor* genoemd en eischen zij ook voor zich op de rechten aan die benaming verbonden. Nochtans werd de omvorming van waardigheid en rechten niet gestaafd door een officieele acte.

Daar tegenover staat dat de registers der parochielijsten uit het archief van het bisdom Luik uit de eerste helft van de 16de eeuw de kerk van Roosendaal niet beschouwen als een onafhankelijke kerk, maar als eene „ecclesia appendix”, eene ondergeschikte kerk. Dezelfde benaming treffen wij aan in de beneficiënregisters uit het archief der abdij Tongerlo. Het register van 1520 heeft voor Roosendaal nog het opschrift: „Roosendaal, kapel van O. L. Vrouw. Is afhankelijk van de parochiekerk te Nispen. Zij heeft bepaalde limieten, maar is niet afgescheiden van deze parochie. Niemand wordt voor die kapel van Roosendaal aan den aartsdiaken van Kempenland voorgesteld, want de investiet van Nispen is de pastoor en investiet van Roosendaal. De abt van Tongerlo plaatst een

„vicaris” van den investiet van Nispen in de kapel van Roosendaal, die aldaar alle sacramenten toedient, enz. En deze vicaris is altijd naar goeddunken terugroepbaar en verplaatsbaar. Want de kerk van Roosendaal is geen beneficie noch eene pastorie van de kerk van Nispen gescheiden”.

Het beneficiënregister van 1564 van Tongerlo heeft voor Roosendaal hetzelfde opschrift. In zich beteekent dit echter weinig, want bij het aanleggen van een nieuw register werd de hoofding van het voorgaande overgeschreven zonder meer. Eene hand van hetzelfde tijdstip heeft naast dezen tekst bijgeschreven: „Est modo ecclesia parochialis”, „thans is Roosendaal eene parochiekerk”.

Tot nog toe werd de sluier rondom de omvorming van het parochieleven te Roosendaal niet opgelicht.

Toch bestaat er eene bulla van Paus Julius II, „Sacrosanctae quae”, van 1 November 1510, waarbij de bisschop van Luik gemachtigd wordt de kapel van Roosendaal tot parochiekerk te verheffen.

Hier de inhoud:

De bulla is gericht aan den bisschop van Luik, die met het uitvoeren van de beslissing wordt belast. Na de gewone inleidingsformulieren, komt de „voordracht” (expositio) van de aanvraag welke tot den H. Stoel werd gericht.

Anthonius Tsgrooten, abt van de Premonstratenserabdij Tongerlo, heeft eene petitie ingestuurd. Daarin wordt gezegd dat sedert meer dan tweehonderd jaren, met instemming van den toenmaligen abt van Tongerlo, binnen de grenzen van de parochie Nispen, parochie die staat onder het begevensrecht van den abt van Tongerlo en waar deze een zijner kloosterlingen aanstelt voor de cura, de inwoners van de ver afgelegen gehuchten Landonk, Hulsdonk en Calvesdonk, om reden van de afstand en de gevaren door water veroorzaakt, dit vooral in wintertijd, niet alleen verstoken zijn van de goddelijke diensten, maar ook van de noodzakelijke kerkelijke sacramenten. Daarom hadden zij ter plaatse Roosendaal genaamd eene kapel gesticht, waarin, met goedkeuring van de kerkelijke overheid, de diensten gecelebreerd worden, de heilige Sacra-

menten toegediend, en waar ook eene doopvont aanwezig is. Aldaar werd door den abt een zijner kloosterlingen aangesteld voor de zielzorg, met afgebakend grondgebied. Deze priester is echter verplaatsbaar naar goeddunken van zijn abt. Intusschen is thans, onder den zegen van den Heer, de bevolking ter plaatse zoo aangegroeid dat aldaar zoowat over de 3000 communicanten verblijven. De pastoor van Nispen wenscht dan ook ontslagen te zijn van de geestelijke zorg over de inwoners van Roosendaal.

Daarom zou de kapel in parochiekerk moeten omgevormd worden en de zielzorg over de inwoners gescheiden van de kerk van Nispen, met afzonderlijke grensafbakening. De huidige rector zou pastoor worden, en in het vervolg, bij vacatie die zich zou voordoen, zou de abt een zijner kloosterlingen voorstellen aan den aartsdiaken, en deze zou hem aanstellen. Tenzij hij zich onwaardig toont, mag deze rector niet teruggeroepen worden naar zijn klooster. Nispen blijft de moederkerk, Roosendaal de dochterkerk. De rector van Roosendaal zal den bisschop in geestelijke, den abt in tijdelijke zaken en ordesaangelegenheden onderdanig zijn, naar uitwijzen van de voorrechten en lofbare wetten van klooster en orde. Tot het noodige onderhoud en tot voldoening van bisschoppelijke rechten en andere lasten zal de abt aan den rector uit de tienden, offeranden en andere inkomsten het noodige verstrekken. Onder die voorwaarden zal wederzijds liefde en genegenheid tusschen rector en parochianen heerschen. Naar dit voorstel zou de kapel van Roosendaal in parochiekerk met doopvont en begrafenisplaats en andere parochierechten ingericht worden.

Aldus de aanvraag in het document opgenomen. Dit wordt dan ook door den Paus ingewilligd: Tot voltrekking van deze beslissing tot oprichting der parochie wordt de abt van Tongerlo ontslagen van alle kerkelijke censuren, welke volgens recht de verwezenlijking zouden in den weg staan of ongeldig maken. De bisschop van Luik wordt met de uitvoering van de beslissing belast.

Dit is een document van kapitaal belang voor de kerkelijke geschiedenis van Roosendaal.

Daaraan zijn echter vele problemen verbonden: Is het document echt? En is dit het geval, waarom vinden wij geen weerklank van de uitvoering daarvan?

Wij zijn slechts in bezit van een afschrift van de pauselijke bulla. Dit moet ons echter niet verwonderen. Het origineel stuk was bestemd voor den bisschop van Luik, en hoorde aldaar tot het archief. Heden is er echter te Luik niets bewaard van deze documentatie. Wij moeten de hoop laten varen het origineele perkament aan te treffen. In de Romeinsche Cancellarieregisters zou het stuk moeten aangeteekend staan. Nederlandsche en Belgische geleerden verschaften ons uittreksels en verdere gegevens, ontleend aan het Vatikaansch archief, b.v. Brom, in zijne „Archivalia”. Van dit stuk vermeldde zij niets. Maar te Rome zit nog veel onontgonnen terrein!

Wat zegt de studie van den inhoud van het document? Voor wat de daarin verstrekte bijzonderheden over personen en hun tijd betreft, komt het stuk overeen: Paus Julius II, het jaar van zijn paus-schap, en zijn verblijf alsdan te Bologna. Abt Anthonius Tsgrooten te Tongerlo. Vooral de zakelijke inhoud van de „expositie” klopt met de gegevens welke wij van elders hebben over het ontstaan van de kapel van Roosendaal in verband met Nispen, en vooral over den vorm waaronder de abt van Tongerlo een zijner kloosterlingen voor het zielenambt te Roosendaal wenschte te vestigen. Dat pleit voor de echtheid van het document. De kopie is uit den tijd zelf, eerste helft van de 16de eeuw. Op de rug staat de vermelding dat deze kopie werd genomen voor den abt van Tongerlo, en daaraan is bijgevoegd: „Mechelen”, de stad waar in dit tijdvak de abt van Tongerlo veelal verbleef in zijn refugiehuis. Zelfs, indien wij goed lezen, staat aldaar ook de prijs aangeduid, door de copïist gevorderd: een halve denier. Zou iemand, die een vals document naar voren wil schuiven, denken aan dergelijk detail!

Veronderstellen wij het document als echt, dan rijst de volgende vraag: Waarom weten wij niets over de uitvoering van deze pauselijke beslissing? Heeft op het laatste oogenblik de pastoor van Nispen verzet geteekend tegen de oprichting van een afzonderlijke

parochie onder zijn gebied, met inkrimping van vele zijner rechten? De mogelijkheid mag verondersteld worden, maar in dit geval zou men er aan twifelen. Hij had zijn abt gemachtigd om te Rome voetstappen te doen, en als kloosterling kon hij slecht zijn abt voor eene weigering stellen. En had de abt op eigen hout de zaak beslist, dan was het ook omdat hij de medewerking van zijn kloosterling, pastoor te Nispen, beheerschte.

Zijn er wellicht andere moeilijkheden geweest, b.v. van wege het bisdom Luik of vanwege den aartsdiaken van Kempenland? Ook dit is niet te veronderstellen, te meer daar een uitgroei van parochies ook een uitgroei beteekende van bisschoppelijke en archidiaconale rechten.

Ook zou men niet moeten zeggen dat dergelijke gebeurtenis haast ongemerkt voorbijging. Wellicht was er niet veel veranderd voor de inwoners van Roosendaal zelf. Het parochieleven was er zelfs niet door veranderd. Maar wij weten dat voor de kleinste benoeming tot een beneficie of tot het kosterschap het feit in een speciaal document werd genoteerd in eene officieele formuleering. Dàn was dit ook het geval te Roosendaal, als de zaak doorgegaan is.

Het geschrift ontbreekt. Werd dan de *parochie* nooit gesticht? Al ontbreken ons die gegevens, toch mogen wij, bij voorlegging van het pauselijk document, veronderstellen, dat de stichting zelf ook gebeurde. De betaling van dergelijk stuk te Rome reeds was een waarborg, en wij vinden niet dat iemand er bate bij had een vals document naar voren te schuiven, tenzij de pastoor van Roosendaal zelf, en deze was de nederige dienaar van de abt van Tongerlo. Gelijk de pastoors uit latere jaren van de 16de eeuw zich niet bangstigd hebben over hun gerechtelijke positie als pastoors te Roosendaal, zoo ook hebben zich in latere tijden nooit geen twijfels voorgedaan, tot de moderne wetenschap zich met de zaak bemoeide!

Dr. M. A. ERENS, O. Praem.

DOCUMENT.

Julius episcopus servus servorum Dei, venerabili fratri episcopo Leodiensi, salutem et pastolicam benedictionem.

Sacrosancte quam Dei Filius Jhesus Christus auctor ipse pietatis in stituit regimini presidentes ecclesie pia et salubria fidelium vota, illa presertim per que divini cultus augmentum et salus proveniat animarum, pii patris affectione prosequimur et ut optatum sortiantur effectum opem et operam impendimus efficaces ac alias statuimus et ordinamus prout in Domino conspiciamus salubriter expedire.

Sane proparte dilecti filii Anthonii abbatis monasterii de Tongherloe, Premonstratensis ordinis, Cameracensis diocesis, nobis nuper exhibita petitio continebat quod alias jam ducentis et ultra annis effluxis, cum de licentia seu consensu tunc abbatis dicti monasterii infra limites parochie parochialis ecclesie de Nyspen, Leodiensis diocesis, ad presentationem abbatis dicti monasterii pro tempore existentis pertinentis et per unum ex illius religiosis professis obtineri solite parrochiani ejusdem ecclesie commorantes ab ea longinque in viculis Landonck, Hulsdonck et Calvesdonck, pro eo precipue quod tam propter viarum discrimina et aquarum pericula quam locorum distanciam sepius et frequenter hiemali tempore maxime, non solum in divinis offitiis sed etiam in necessariis ecclesiasticis sacramentis defectum patiebantur, capellam in loco de Roesendael nuncupato fundassent et auctoritate ordinaria in eadem capella divina celebrari et ecclesiastica sacramenta et sacri baptismatis fons ac alia ecclesiastica sacramenta haberi possent concessum fuisset. Expost abbas ejusdem monasterii qui pro tempore fuit, unum ex dictis religiosis professum qui in dicta capella, que appenditia seu filialis dicte ecclesie existit, curam animarum parochianorum dicte capelle seu ecclesie de Roesendael, cui etiam limites parochie desingnate sunt, gereret ac ecclesiastica sacramenta ministrari haberet, ad nutum dicti abbatis ammovibilem deputare consuevit. Cum autem, sicut eadem petitio subjungebat, benedi-

cente Domino, numerus parochianorum dicte capelle vel ecclesie de Roesendael in tantum auctus fuerit, quod communiter ultra tria milia communicantium existant et dilectus filius, modernus rector dicte ecclesie de Nispen a cura illorum de Roesendael absolvi desideret, et si dicta capella cum fonte baptismali, cimiterio et aliis parochialibus insigniis in parochialem ecclesiam erigeretur et institueretur et animarum cura incolarum et habitatorum dicti loci de Roesendael et locus de Roesendael hujusmodi et illius districtus ab ipsa ecclesia de Nispen separarentur et segregarentur, ac locus separatur et ejus districtus hujusmodi pro parochia ec incole et habitatores prefati pro parochianis dicte ecclesie erigende perpetuo applicarentur et appropriarentur, statuereturque et ordinaretur quod rector dicte ecclesie de Roesendael pro tempore existens perpetuus esset et pro hac prima vice et quotiens illam pro tempore vacare contingeret dictus Anthonius et pro tempore eiusdem monasterii existens abbas ad illam sic vacantem unum religiosum professum dicti monasterii ydoneum archidiacono loci, prut in aliis parochialibus ecclesiis ad presentationem ipsius abbatis pro tempore existentis pertinentibus fieri consuetum est presentare, et ipse archidiacolus eundem presentatum instituere tenerentur, dictusque institutus rector ecclesie de Roesendael absque suis demeritis plusquam aliarum parochialium ecclesiarum ad dicti abbatis presentationem pertinentium rectores professi dicti monasterii destitui seu ad illius claustrum revocari posset, ipsaque de Roesendael filialis et illa de Nispen matrix ecclesie existerent et illa de Roesendael ad presentationem dicti abbatis pro tempore obtune existentis etiam perpetuo et in singulis mensibus prout illa de Nispen et alie parochiales ecclesie ad quas religiosi professi dicti monasterii per ipsum abbatem pro tempore existentem presentari consueverunt, existunt semper pertineret; ipseque sic institutus rector loci ordinario in spiritualibus, abbati vero suo in temporalibus ac de ordinis abservantia respondere teneretur etiam juxta privilegia et indulta ac laudabiles consuetudines monasterii et ordinis predictorum, et pro sustentatione congrua et

supportatione jurium et onerum episcopalium et aliorum ex decimis, oblationibus seu aliis bonis dicte ecclesie de Roesendael per ipsum abbatem eidem rectori de Roesendael congrua portio assignaretur; ex hoc verisimiliter mutuus amor et mutua caritas inter rectorem et parochianos de Roesendael predictos incrementum susciperent et animarum saluti parochianorum eorundem melius provideretur. Pro parte dicti Anthonii abbatis nobis fuit humiliter supplicatum ut dictam capellam in parochialem ecclesiam cum fonte baptismali cimiterio et aliis parochialibus insigniis erigere et instituere ac dictum locum de Roesendael et illius districtus necnon incolas et habitatores prefatos cum illorum animarum cura ab eadem ecclesia de Nispen perpetuo separare et segregare ac locum et districtum pro parochia incolasque et habitatores hujusmodi pro parochianis dicte ecclesie sic tunc erecte perpetuo applicare et appropriare; quodque de cetero de Nispen matrix et de Roesendael filialis parochialis ecclesie existant et rector dicte ecclesie de Roesendael pro tempore existens, perpetuus sit et absque suis demeritis amoveri seu ad ipsum claustrum ut prefertur revocari aliasque ut ceteri rectores perpetui professi ejusdem monasterii quarumque ecclesiarum ad presentationem abbatis pertinentium non possit et quod pro hac prima vice et quotiens de cetero perpetuo dictam ecclesiam de Roesendael per cessum vel decessum aut alias contigerit etiam juxta privilegia et indulta predicta, et perinde ac si dicta ecclesia de Roesendael olim appenditia seu filialis ejusdem ecclesie de Nispen, unacum dicta ecclesia de Nispen in dictis privilegiis nominata et tunc parochialis ecclesia separata et pro filialis fuisset, ipse Anthonius et successores sui dicti monasterii pro tempore existentes abbates, unum religiosum professum ejusdem monasterii habilem et ydoneum archidiacono predicto presentare, ipseque archidiaconus ipsum presentatum instituere ut alias moris est; quod sic presentatus et institutus loci ordinario in spiritualibus ac abbati suo prefatis in temporalibus ac de ordinis observantia hujusmodi respondere teneantur statuere et ordinare, necnon pro sustentatione rectoris

et supportatione episcopalium et aliorum onerum hujusmodi congruam portionem et honestam per ipsum Anthonium abbatem nominandam ex decimis, oblationibus seu aliis bonis ipsius monasterii infra limites dicte ecclesie de Roesendael, eidem rectori de Roesendael etiam perpetuo assignare ac alias in premissis oportune providere de benignitate apostolica dignaremur.

Nos igitur eundem abbatem Anthonium abbatem a quibusvis scopis excommunicationis, suspensionis et interdicti aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et penis a jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existit ad effectum presentium dumtaxat consequendum harum serie absolventes et absolutum fore censes, hujusmodi supplicationibus inclinati fraternitati tue per apostolica scripta mandamus quatenus de consensu profati moderni dicte ecclesie de Nispen rectores in premissis sine alterius prejudicio facias per te ipsum prout tibi videbitur faciendum: non obstantibus premissis ac constitutionibus ordinationibus apostolicis, ceterisque contrariis quibuscumque.

Datum Bononie anno incarnationis dominice millesimo quingentesimo decimo, kalendis Novembris, pontificatus nostri anno septimo.

Op rugzijde:

Copia bulle erectionis parochialis ecclesie de Rosendael pro reverendo patre domino domino Antonio abbate Tongerensis car. d. - Machlinie. - N. Depot. - d. 1/2.

De akte is aanwezig in het archief van Tongerlo: Portefeuille Roesendaal Nr. 14.